

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

TSHITWE
2014

Kananelo ya ntshetsopele ya molemi

Koranta ya Grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola

Bala Ka Hare:

- 05 | Ke etsa qeto jwang ya hore ke jala eng?
- 09 | Sibolla kobo e kwahetseng
- 10 | Grain SA e buisana le... Samuel Moloji

Mona ke bahlodi kaofela: Lungelwa Kama – Molemi ya Thuthuhang wa Selemo, Jannie de Villiers (CEO: Grain SA), Preline Swart (mofumahadi wa Ralph), Ralph Swart – Molemi wa Selemo hara Bahwebi ba Mehla e Metjha, Victor Mongoato (Motlatsamodulasetulo: Grain SA) le – Molemipatlana wa Selemo.

Nakong ya “Letsatsi la Mokete” la Grain SA la selemo le selemo balemi ba ileng ba kgona ho lelekisa ditiro tsa bona kgahlanong le difefo tsa mathata ba ile ba fuwa tlhomphe le kananelo e ba lokelang. Mokete o ne o tshwaretse Bloemfontein.

Nakong eo a fanang ka tšhebokakaretso ya Lenaneo la Ntshetsopele ya Molemi, Ms Jane McPherson (Manejara wa lenaneo Grain SA) a bapisa taba ena le tekesi e nang le bapalami ba 4 663 (bankakarolo lenaneong) le ditopo tsa ho emisa makoloi (dihlopha tsa boithuto). “Leetong lena la rona, re tloha tulong e nngwe ho ya ho e nngwe. Re fihla tulong e nngwe, mme re lebisa mahlo a rona tulong e nngwe hape. Lenaneong la rona re bona balemi ba rona jwalo ka batho keneng leetong. Qalong ya leeto re bona batho ba nyoretsweng tsebo, dintho tse itseng,

hammoho le tšhebediso ya tsebo. Kajeno mokeneng ona re thaba mmoho le ba keneng leetong le letle mmileng o ba isang moo ba hopotseng teng, e leng qetellong ya leeto la temo,” o buile jwalo. McPherson o boetse a phaella ka ho re balemi bana ba sitwa ho etsa letho ntle le tšhehetso ya ditjhelete: “Balemi ba hloka metjhine, ba hloka tjelele ya ho hlahisa dijo. Hape ba hloka inshoreense ya dikenngwamobung.”

Mohokahanyimmoho wa lebatowa wa Grain SA, Danie van den Berg a re balemi kaofela ba ke ke ba ahlolwa ka mokgwa o tshwanang, le hore molemi ka mong o tshwanetse ho fuwa monyetla wa hae ntle le leeme. “Sepheo se sehlo sa lenaneo lena ke ho ba ruta ho etsa dintho ka nepo le ho ba bontsha ka moo dintho di shebahalang ka teng ha di sa etswe ka nepo. Sepheo sa lenaneo

NGGONO JANE O BUA TJENA...

Re motlotlo ha kaakang ka ba kenetseng mekgahlelo e meraro ya tlhodi sano ya Molemi wa Selemo. Ka taba e amang maikutlo ho bona tseo batho ba ka di fihlellang tlasa maemo a boima. Mantswe a qotswang kgatisong ya Pula Imvula ya kgwedi ena ke nnete ka balemi bana, e leng mantswe a reng, “*Bokamoso bo itshetlehile ka seo re se etsang kajeno.*” (*Mahatma Gandhi*). Ha eba ba tswela pele ho sebetsa jwalo ka ha ba ntse ba sebetsa, nnete ke hore ba na le tiisetso ya bokamoso bo tjabaileng. Mohlala oo ba o etsetsang balemi ba bang ke wa bohlokwa – kaofela re ka hlola diphephetso tseo re shebaneng le tsona le ho fihlella tseo re batlang ho di fihlella.

Mohlala wa molemi wa rona kgwedeng ena ke Samuel Moloi – ke mohlala o makatsang hakaakang ho balemi ba bang! Le ha a lekile ka hohle hore ba Lefapha la Ntshetsopele ya Mahae le Ntshetsopele ya Mobu ba mo thuse, le kajeno o ntse a se na mobu/masimo. Ka makgetlo a mangata o nnile a bona polasi le ho buisana le monga yona – le ho ikopanya le ba DRDLR hore ba mo thuse, empa bana ba ile ba iphanyetsa yena, mme ba fana ka polasi ho motho e mong! Le ha ho le jwalo, o ntse a tswela pele e le molemi ya inehetseng, ya atlehileng wa mohwebi. Eka a ka nna a tswela pele ho kgothatsa batho ba bangata ho phehella ho fihlela ba fumana seo ba se batlang.

Tshitwe ke kgwedi ya mekete le ho sebetsa ka thata. Boholo ba poone bo tla be bo jetswe nakong ena. Ha e le balemi ba soneblomo le dinawa tse ommeng bona e tla be e le nako ya ho jala dijothollo tsa bona ka tshepo e kgolo. Haufinyana e tla be e le Keresemese – sehlopha sa ntshetsopele sa Grain SA se o lakaletsa Keresemese e hlohonolofaditsweng, mme re tshepa hore 2015 e tla ba selemo se o tshwaretseng kgotso, thabo le nyakallo. 🍀

Kananelo ya ntshetsopele ya molemi

lena ke ho ba thusa ho phethahatsa ditorto tsa bona,” a tiisa jwalo.

Bennie de Klerk (Moemedi wa Profert) a kgothatsa balemi ho sebedisa ditsebi le ho etsa setswalle le tsona. “Temo ke kgwebo e fupareng tlhodi sano e matla haholo, mme ha diphošo di le teng diphošo tseo di tla baka tshenyehelo e kgolo ho balemi. Taba ya ho paroletsa ha e sebetse, ebile ha e yo.” A kgothaletsa balemi ho kenya lehetla tabeng ya mmaraka hobane ke yona ntlha ya bohlokwa e ka ba kenetsang tjehelele pokothong.

Israel Mothlabane (molemi) a boela a hlalosa ka moo a kgonneng ho hlalisa ditone tse fetang 1 500. Baemedi ba mekgatlo e thusang ka ditjehelele, e leng Ernst Janovsky (Hloho: Absa Agri-Business), Mphilo Dlamini (Manejara wa Ditaba tsa Koporasi: Syngenta), Magda du Toit (Manejara wa Dipuisano Koporasi: Monsanto) ba ile ba fana ka melaetsa ya tshehetso ho balemi.

Bahlodi kaofela ke...

Bahlodi ba mekgahlelo ke ba latelang:

Enoch Khumalo – Molemipotlana wa Selemo (balemi ba sa feteng tlhahiso ya dihekhthara tse 10)

Enoch o sebeditse dilemo tse ka bang 30 e le mo-sebetsi polasing, mme a sebetsa haholoholo ka dinku le dikgomo. Jwale ke sehwalu lebatoweng la Piet Retief ho la Mpumalanga, mme o kgonne ho jala dihekhthara tse 3 tsa poone, mme o lebelletse ho kotula ho feta ditone tse 6 hekhthara ka nngwe.

Lungelwa Kama – Molemi ya Thuthuhang wa Selemo (ho tloha dihekhthareng tse 10 ho isa ditoneng tse 250)

Lefapha la Ntshetsopele ya Mahae le

Ntshetsopele ya Mobu le ile la nehelana ka polasi ho Lungelwa ho la Kaapa Botjhabela, mme la ba la nehelana ka disebediswa tse mmalwa tsa temo. Polasi eo e na le mobu o lemehang wa dihekhthara tse 35 empa ba ha Kama ba ile ba kgona ho hira dihekhthara tse ding tse 70 tsa mobu o lemehang. Monongwaha, Lungelwa o jetse dihekhthara tse 100 tsa poone, mme dibakeng tse ding o lebelletse kuno e fetang ditone tse 8 hekhthara ka nngwe.

Ralph Swart – Sehwalu sa Selemo sa Mehla e Metjha (Se hlalising ho feta ditone tse 250)

Ralph e bile yena feela wa makgaolakang ya tswang Kaapa Bophirimela ya hlalising koro (dihekhthara tse 220 ka sekgahla sa ditone tse 3,2 hekhthara ka nngwe, kgarese (dihekhthara tse 100 ka sekgahla sa ditone tse 3,5 hekhthara ka nngwe), habore dihekhthara tse 40 ka sekgahla sa ditone tse 2,2 hekhthara ka nngwe) hammoho le triticale le tee ya rooibos. Mehla ya Ralph ke manamane a 1 500 le dikgomo tse 140 tsa Bonsmara.

Mekete ya kabo ya mangolo a filweng balemi ba hlalising ho feta ditone tse 250, tse 500 le tse 1 000 le yona e ile ya tshwarwa, mme balemi ba hatetseng mekgahlelong e hlalaming le bona ba ile ba fuwa mangolo a disertifikeiti le dibetjhe.

Re leboha le ho opela Monsanto mahofi ka tshehetso le diphehiso ntshetsopeleng ya molemi. Di hole, di tswale mafahla!

JO Masombuka le TM Mbele e bile ba babedi ba balemi ba ileng ba amohelwa sehlopheng sa 500 Ton club.

LETSATSI LA MOKETE

Photo 2: Ba makgaolakang mokgahlelong wa Molemi wa Selemo hara Bahwebi ba Mehla e Metjha e bile: Pieter Chabalala, Michael Ramoholi, Job Metswamere le Ralph Swart (mmoho le mofumahadi wa hae, Preline).

Photo 3: Ba makgaolakang sehlopheng sa Molemipotlana wa Selemo e bile Thoko Matha, Gladys Zondo le Enoch Khumalo.

Photo 4: Molemi wa Selemo hara Bahwebi ba Mehla e Metjha – mohlodi, Ralph Swart (mahareng) mmoho le mofumahadi wa hae, Preline, le Ernst Janovsky (Hloho: Absa AgriBusiness).

Photo 5: W Langa Simon Mbele, Lungelwa Kama, Willem Modukanele (mmoho le mofumahadi wa hae, Maletzoku, le Koporasi ya Dwaalkraal (e emetswe mona ke Allman Mpomela le Michael Phamola) e bile ba makgaolakang mokgahlelong wa Molemi ya Thuthuhang wa Selemo.

Photo 6: Soneblomo e mading a hae! Annah Mutloane o amohela sertifikeiti sa ho amohelwa sehlopheng sa 1 000 Ton club.

Photo 7: William Matasane (ka ho le letona) e bile yena feela ya ileng a amohelwa sehlopheng sa 1 500 Ton club. O ile a bitsetsa motataisi wa hae, Israel Mothlabane kalaneng le ho mo leboha ka tsehetso ya hae.

Photo 8: TD Mosai le KB Lesia ba ile ba amohela disertikeiti le dibetjhe tsa bona tsa ho dumellwa sehlopheng sa 250 Ton club.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Elmarie Helberg, Sehlopha sa bohlophisi ba SA Graan/Grain. Fumana lesedi le batsi ka ho romella e-meile ho elmarie@infoworks.biz.

Ho laola kgatello

Kgatello (*stress*) ke maikutlo a ho sitwa ho kgema mmoho le ditlhoko tse itseng kapa le ditlhoko tseo o ipehletseng tsona hore o tla di phetha ka bowena.

Kgatello (*stress*) e phephetsa mmele le kelello le bokgoni ba ho ikamahanya le maemo, le hoja mefuta e meng ya kgatello e ena le bokgoni ba ho baka tshenyho e kgolo. Ka baka lena, re etsa phapang pakeng tsa mehato e fapaneng ya kgatello e ntle le kgatello e mpe.

Le hoja ho sa kgonahale ho fedisa kgatello kaofela bophelong ba rona ba letsatsi le letsatsi, ho a kgonahala ho laola ditlamorao tsa kgatello mmeleng le kelellong.

Bophelong ba kajeno, mehlodi ya kgatello e ka fapana ho tloha nthong e itseng, e nyane, e kang lerata le tshwenyang ditsebeng ho ya ke-tsahalang e kgolo, e fetolang bophelo, jwalo ka lefu la e mong wa ba lelapa. Ho laola kgatello ka katleho bophelong ba hao, ho bohlokwa ho qolla le ho tseba mehlodi ya kgatello bophelong ba hao hammoho le ditlamorao tse tlišwang ke yona.

Ka ha batho re fapana ka ditlwaelo tsa rona, boiphihlelo ba rona le mekgwa eo re shebang kgatello ka yona, re tla boela re fapana ka mekgwa eo mmele le dikelello tsa rona di sebetsang ka teng kgahlanong le kgatello.

Tse latelang e ka nna ya ba matshwao a kgatello:

Tsa mmele

Ho fufulelwa haholo, ho omella molomo, ho hulahana ha mesifa, ho opelwa ke hloho, maqeba (*ulcer*) ka maleng, kgatello e phahameng ya madi, ho fokola ha matla a motabo (*sex*), mokgathala ka nako tsohle, takatso e matla ya dijo, ho ntsha metsi kgafetsa le ho se be monate ka maleng.

Tsa kelello

Ho se kgone ho etsa diqeto, bofokodi ba ho tsepamisa maikutlo nthong e itseng, tahlehelo ya ho hopola dintho le maikutlo a mabe.

Kamano le batho/moyeng

Dikamano tse fokolang le ba bang, tlhahiso e tlase ya dintho, diketsahalo tse phahameng tsa dikotsi, bolofa bo eketsehileng mosebetsing, ho hloka tjheseho, ho kgopiseha, ho phatloha ba maikutlo, ho hloka mamello, le ho qholotsa ntwana.

Mekgwa e metle ya ho sebetsana le kgatello:

- Boithapollo ba mmele kgafetsa;
- Ho phomola kgafetsa, ho kgefutsa, ho tswa nakwana;
- Boroko bo lekaneng;
- Mekgwa e metle ya ho ja;
- Fumana e mong ho buisana le yena;
- Etsa nako ya ho ba le ba lelapa, metswalle le dipapadi tseo o di tlwaetseng;
- Ho re 'tjhe' (o se ke wa itlama ka dintho ho feta tekano); le
- Taolo ya nako (rera le ho qala ka tsa pele bophelong ba hao le mosebetsing wa hao).

Emela thoko mekgweng ena e mebe e latelang ha eba o sebetsana le kgatello:

- Qoba boikarabelo;
- Mafolofolo a fetang tekano mosebetsing;
- Ditlwaelo tse mpe tsa ho ya etsa mosebetsi lapeng, nako e ngata haholo ya ka mora mosebetsi, ho sala mosebetsing ho ena le ho ya lapeng; le
- Tshebediso e mpe ya dithethefatsi, meriana le tse ding (mohlala, *alcohol*, *kwae*, *caffeine*) o ntse o re o theola kgatello/stress.

Hobaneng re tshwanetse ho laola ka matla mehato ya rona ya kgatello?

Ho tshwaetsana ho matla ho teng pakeng tsa kgatello le ho tetebele ha maikutlo (*depression*). Ho sokolana le kgatello e ntseng e tswela pele ho eketsa ho tetebele ha maikutlo. Ka lehlakoreng le leng, ho tetebele ha maikutlo ho theola bokgoni ba motho, mme phephetso efe kapa efe ya letsatsi le letsatsi e ka nna ya baka mehato e phahameng, e sa tlwaelehang, ya kgatello. Kgatello e dulang e le teng, ka hoo, e ka nna ya kgannela boemong ba ho kula, bo kenyelletsang ho tetebele ha maikutlo.

Ho tetebele ha maikutlo ho ka hlaloswa e le maikutlo a ho hloka matla, ho sulafallwa le ho ikutlwa o wele ka phatla. Bophelo bo na le tsa bona, e leng tse monate le tse bohloko. Ka baka lena, ha se mohlolo ha motho a ikutlwa a le fatshe ka nako e nngwe, a tetebetse maikutlo ka baka la maemo a mang a itseng. Le ha ho le jwalo, batho ba bang ba ikutlwa ba se ba tetebetse maikutlo haholo hoo ba sa hlasimoloheng le ha dintho di bonahala eka di a loka. Ho batho ba tjena eka hoja ha ho eso fetohle letho.

Ha eba o bona matshwao a boletsweng tlase mona nako e fetang ya matsatsi a 14 ntle le lebaka la letho (mohlala, ho lahlehelwa ke moratuwa wa hao, mathata a ditjhelete, tshebediso e fosahetseng ya dithethefatsi, mathata a ho kula mmeleng kapa kapa bomadimabe bofe kapa bofe), ema ka maoto, o fumane keletso ya ditsebi.

- Ho lahlehelwa ke takatso/tjheseho mesebetsing e tlwaelehileng;
- Tahlehelo ya ho tsepamisa maikutlo nthong e itseng;
- Ho sitwa ho etsa qeto;
- Maikutlong a hao ho dutse taba ya lefu;
- Mehopolo kapa diketso tsa ho ipolaya;
- Maikutlo a ho ipona o le molato;
- Keketseho ya ho hloka phomolo moyeng;
- Ho tlala dikgapha/ho tlerola ntle le lebaka;
- Mokgathala wa ho kula, ho hloka matla (eneji);
- Ho ikgula bathong ba bang (ho hloka thahassello metswalleng, ho ba lelapa, jwalojwalo);
- Takatso ya dijo e eketsehileng kapa e fokotsehileng;
- Ho se robale hantle (ho robala haholo kapa hanyane ho feta tekano);
- Phokotseho matleng a ho etsa tsa motabo;
- Tahlehelo kapa keketsheho ya boima ba mmele;
- Bothata ba ho tsoha hoseng; le
- Maikutlo a ho ba fatshe/hlomohile/tetebetse ka nako tsohle.

Ke taba ya bohlokwa ho ela hloko hore le hoja diketsahalo tse bohloko (tse kang tsa mafu) di ntse di eba teng, empa matshwao ana a boletsweng hodimo mona ha a tshwanela ho tlhelwa feela ho sa etswe letho ka ona nako e fetang kgwedi tse pedi.

Ha eba o nahana hore o na le kgatello kapa ho tetebele ha maikutlo, batla thuso ya sepro-feshene kapele ka moo o ka kgonang ka teng.

Mehlodi: www.livestrong.com; **Dr Helgo**

Schomer: *Managing stress in the Workplace*.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Petra Nel wa PROCARE. Ho tseba haholwanyane, romella e-meile ho petra@procare.co.za kapa ka mohala le PROCARE nomorong ya 0861 7762273 kapa 021 873 0532.

Ke etsa qeto jwang ya hore ke jala eng?

Monongwaha ke ilo jala poone, tjhe, mohlomong nka jala dinawa kapa mohlomong ke tshwanetse ho jala soneblomo...Hona HA SE ka moo qeto ya hao e tshwanetseng ho etswa ka teng ha re bua ka qeto ya sejothollo se ilo jalwa.

Ka nako e nngwe qeto ya sejothollo se ilo jalwa ke e tshwanetseng ho rerwa dilemo tse mmalwa e sa le pele ha motho a sebedisa moralo wa hlophisitwang wa phapantsho ya dijothollo. Nnete ke hore ka dilemo tse ding re qobelleha ho fetola merero ya rona ka baka la dintho tse ngata tse kang maemo a lehodimo, malwetse le mmaraka.

Mabapi le phapantsho ya dijothollo ho molemo ho ela hloko tse latelang:

- Tulo kapa tikoloho;
- Tlalaemete;
- Katameloa ya mmaraka;
- Tlhoko ya mmaraka ya dijothollo tse fapaneng;
- Mefuta ya mobu; le
- Malwetse a tlwaelehileng.

Dijothollo tse ngata di mela feela dibakeng tse itseng, tlasa maemo a itseng a tlalaemete; ka baka lena, o tshwanela ho qoba taba ya ho jala sejothollo sefe le sefe se ke keng sa hola hantle lebatoweng la hao.

Ntlha ya bobedi eo o lokelang ho e ela hloko ke katameloa ya hao mmarakeng. Hona ho tla ama phaello ya sejothollo sa hao ka ha teranseporoto le yona e fupere ditshenyehelo tse phahameng. Mabatowa a maholo a tlhahiso ya dijothollo mona Afrika Borwa a na le dibaka tse bohareng tsa kopanelo (dikoporasi) moo ho leng bonolo ho isa dijothollo tsa hao ho tsona, moo ba tla o bolokela tsona disuing

tse kgolo ho fihlela di rekiswa. Etsa bonnete hore disiu tseo di sebitsana le dijothollo dife; hona e tla ba kgetho ya hao ya pele. Ho seng jwalo, ha eba o etsa qeto ya ho jala sejothollo seo dikoporasi di sa sebitsaneng le sona, e tla ba boikarabelo ba hao ho iphumanela mmaraka wa sehlahiswa sena sa hao.

Molemi o tshwanetse ho ba mofuputsi ya hlwa-hlwa. Ha re filha qetong ya sejothollo se lokelang ho jalwa, molemi o tshwanetse ho etsa diphuputso tse ngata ka moo a ka kgonang ka teng mabapi le tlhoko ya dihlahiswa, ditshekameloa thekong ya dihlahiswa, phepele ya lefatshe ka bophara, ditshekameloa tsa mebaraka, diporeisi tsa dijothollo hammoho le diporeisi tsa nako e tlang. Tsena kaofela di na le kabelo ya bohlokwa qetong ya hore molemi a ka jala sejothollo sefe.

Masimong re sa tshwanetse ho sheba dinthonyana tse ngata tse fapaneng tse kang mefuta ya mobu. Dijothollo tse ding di mela hantle mefuteng e itseng ya mobu; mohlala, poone e mela hantle mebung e hlwekileng hantle, e tebileng, e mefubedu, e mesootho ka mmala. Soneblomo yona e imelela hantle mefuteng e mengata ya mobu, mme e mela hantle mebung ya letsopa le lehlabathe ho feta poone.

Malwetse le ona ke ntlha e nngwe eo balemi ba lokelang ho e ela hloko. Dimela le tsona di ameha ka ho fapana malwetseng a fapaneng. Ha ho lemo-huwa hore malwetse a itseng a se a atile, ho molemo ho jala sejothollo se sa tshabeng malwetse ao. Poone e tshabana le malwetse a kang Grey leaf spot, Blight and Diplodia hara a mang. Empa sejothollo se kang dinawa tsa soya tsona di manganga kgahlanong le malwetse a mangata.

Ka nako e nngwe molemi o rerile e sa le pele phapantsho ya dijothollo tsa hae, empa ka baka la maemo a tshohanyetso ebe o qobelleha ho fetola merero ya hae. Ketsahalo e kang komello tshimolohong ya sehla, e thibelang molemi ho jala masimong, e ka nna ya mo qobella ho jala sejothollo sa nako e kgutshwane. Mohlala, ha eba molemi a rerile ho jala poone, mme eba nako ya ho qetela ya ho jala poone e le kgwedi ya Tshitwe, mme eba ha a ka kgona ho kenya peo mobung, molemo ke ho nahana ka sejothollo se seng seo a ka se jalang. Mona molemi a ka nna a iphumana a le ka mosing hobane kopo

ya thomello ya dikhemikhale le manyolo a fapaneng e tshwanetse hore e be e entswe. Kgetho e nngwe e ka etswang ke ya ho jala dinawa tse ommeng kapa soneblomo, e leng tse nang le saekele e potlakileng ya kgolo papisong le poone.

Ha eba polasi e ena le mehlope e lokelang ho fepuwa nakong ya mariha, balemi ba tshwanetse ho nahana taba ya ho jala karolo e nngwe ya masimo a bona ka sepheo sa ho fepa diphoofolo. Di teng dijothollo tse ka jalwang e le furu kapa dijo tsa mehlope, tse ka jalwang di fapanetshwa le dijothollo tse ding tse ilo rekiswa. Di teng dijothollo tse ngata tse ka jalwang phapantshong le dijothollo tse ilo rekiswa. Bongata ba dijothollo tsona bo ka nna ba jalwa mathwasong a hwetla ha dijothollo tse rekiswang di se di kotutswe, ha mongobo o sa ntse o lekane mobung hore sejothollo sa mariha sa furu se kgone ho mela le ho hola. Mohlala mona ke habore e ka nngang ya hola hantle ho ya kenella qalong ya mariha le ho fana ka furu ya bohlokwa e tala ya diphoofolo. Dijothollo tse ding tsa mehlope tse ka jalwang ke Japanese radishes, sugar graze, sterling rye grass le millet. Ho jalwa ha dijothollo tse kupetsang nakong ya mariha le hona ke tlwaelo e ntle ka ha ho baballa mobu o ka hodimo le ho thibela makgapetla a thata a mobu a ka bang teng dikgweding tsa komello tsa letsatsi dikgweding tsa mariha. Balemi ba bangata ba sebedisang mkgwa wa no-till ba jala ka ho otlooha mohwanng wa sejothollo sa furu nakong ya sehla se hlahlamang.

Temo ke mosebetsi o batlang hore molemi a dule a butse mahlo le ho qahamisa ditsebe hore a kgone ho etsa diqeto ka ho panya ha leihlo moo di hlokahalang teng. Tlhaho ke yona e laolang dintho tse ngata temong, mme re tshwanetse ho fetola merero ya rona hore e kgeme mmoho le dipheoto tseo e re tshwaretseng tsona nakong e nngwe le e nngwe ya sehla. Qeto mabapi le sejothollo seo re tshwanetseng ho se jala sehle ka seng ke e nngwe ya diqeto tsona tse ka nang tsa tshwanela ho fetoha nako le nako. Ha ho e nngwe tse!

Ditaba tse na re di kumelwa ke Gavin Mathews, Kgau ho tsa Tlhokomelo ya Tikoloho. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho gavmat@gmail.com.

Di ngata dintho tse lokelang ho shejwa mabapi le hore ho jalwa sejothollo sefe.

Dintlha tsa tlhahiso ya koro nakong ya **TSHITWE**

Tshitwe ke kgwedi ya bohlokwa baleming ba koro mabatoweng a komello le a nosetso. Kotulo ya koro mabatoweng a komello kgwedeng ya Phupjane ho isa ho Phupu Foreisetata e tla be e etsahetse kgwedeng ya Pudungwana ho isa ho Tshitwe. Koro dikemeng tsa nosetso Foreisetata le Kaapa Leboya e tla kotulwa mathwasong ho isa mahareng a Tshitwe.

Balemi ba Kaapa Bophirimela ba tla be ba kotutse kgwedeng ya Mphalane, hape mohlomong ba tla be ba qetile ho tsamaisa kotulo ya bona kgwedeng ya Pudungwana.

Mmaraka

Se tla beng se le dikelellong tsa balemi ke poreisi ya mmaraka e tla beng e busa, boleng ba koro e kotutsweng hammoho le ho mmarakwa ha qetelo le thekiso ya sejothollo se letsohong.

Kaapa Bophirimela ke yona e etelletseng pele ka ho nama ha sebaka se jetsweng selemong sa tlhahiso sa 2014 mona Afrika Borwa, e leng diperesente tse 65 tsa sebaka sohle (area) se jetsweng sa dihekthara tse 476 570. Tshkamelo ena e eketsehang e tswela pele ka peresente ena ho tloha ho diperesente tse 36 tsa tlhahiso ya Afrika Borwa tsa selemo sa 2005. Ka kakaretso dihekthara tse jetsweng tsa koro di theohile ka dihekthara tse 28 930 dihekthareng

tse 550 000 tse jetsweng nakong ya tlhahiso ya 2013.

Taba e monate ke hore dihekthareng tse 69 500 tse jetsweng Foreisetata, ke tse 38 500 feela tse setseng tlhahisong ya mabatowa a komello. Boholo ba hona bo etsahala Foreisetata e ka Botjhabela.

Diporeisi le molemo

Hape ba bang ba balemi ba ka be ba kgonne ho phunyelletsa mebarakeng ya nako e tlang ka bobona kapa ka dikoporasi tsa selehae tsa bona, le ho sebetsa hantlenyana ka diporeisi ho feta diporeisi tse akaretsang tsa dihlahiswa tsa bona. Dikonteraka tsa nako e tlang tsa Safex di laolwa pakeng tsa R3 600 tone ka nngwe mabapi le koro e silwang ya bohobe kgwedeng ya Mphalane, R3 639 tone ka nngwe kgwedeng ya Tshitwe, R3 709 kgwedeng ya Hlakubele 2015 le R3 744 kgwedeng ya Motsheanong 2015. Ka diporeisi tsena tse shebetsweng pele tsa mmaraka, mohlomong ha ho molemo ho boloka sejothollo sa hao ka ha diporeisi tse eketsehileng di supa ditjeho tsa ho sebetsana le sona hammoho le ditjeho tsa ho se boloka sesiung nako e telele.

Ho tla ba molemong wa hao ho leka ho fumana poreisi e ntle ha o nehelana ka sehlahiswa sa hao ho moreki kapa ho koporasi nakong eo o nehelanang ka sona.

“

Se tla beng se le dikelellong tsa balemi ke poreisi ya mmaraka e tla beng e busa, boleng ba koro e kotutsweng hammoho le ho mmarakwa ha qetelo le thekiso ya sejothollo se letsohong.

Ha re kenyelletsa ditshenyehelo tsa teranseparatoro mabapi le Kaapa Bophirimela hammoho le mabattowa a mang a tlhahiso tjelele e kenang mokotleng wa molemi (ha ho se ho ntshitswe ya ditshenyehelo) e leng ya koro e ka nna ya eba pakeng tsa R3 220 le R3 510. Ho a hlaka hore bohole ba polasi ya hao le disiu tse ngodisitsweng tsa Safex bo na le tshwaetso tjeleteng e kenang dipokothong tsa balemi.

Potso e tlamehile ho botswa hore ke balemi ba bakae ba mabatowa a ommeng ba ka hlahisang koro e ka ba fang phaello ho ya ka diporeisi tsa kajeno tsa mebaraka. Sejothollo sa lebatowa la komello ho la Foreisetata Botjhabela se ka hlahisa ditone tse pakeng tsa 1,5 le 2 hekhthara ka nngwe ha eba pula e nnile ya fumanwa kgwedeng ya Mphalane.

Ditjeho tsa tlhahiso tsa koro e nosetswang le tsona di tla tshwanela ho hlophiswa. Ha eba re nka hore palohare ya tlhahiso ya molemi ke ditone tse 6,5, mme re sheba poreisi e ntseng

Koro ya Kaapa Bophirimela e emetse feela ho kotulwa.

TLHAHISO YA KORO

e fetofetoha e fumanwang ke molemi ka mong, tjehelete e kenang ho ya ka hekthara ka nngwe e tla ba kaekae pakeng tsa R20 930 le R22 815. Balemi ba koro e nosetswang le bona ba tla tshwanela ho sheba ka ihlo le ntjhotjho kgonahalo ya tlhahiso e ka ba fang phaello korong e hlahlamang, e leng e tla thehwa palohareng ya kuno eo ba nnileng ba e fumana dihlang tsa ho qetela tse fetileng.

Ditshenyehelo tsa teranseporoto

Diporeisi tsa teranseporoto di ka shejwa le ho fumanwa websaeteng ta Safex. (Tobetsa ho 'Agricultural derivatives', ebe o tobetsa ho 'Silo's' dikgethong tse bontshitsweng tsa 'menu'). Ditshenyehelo ho ya ka tone ka nngwe di bontshitswe ho le leng la maqephe a Kaapa Bophirimela le ho le leng la a setseng a mabatowa a tlhahiso.

Bonyane ela hloko hore ditjeho tsa teranseporoto ya thepa ke bokae ho tloha polasing ya hao ho ya sesiung se haufiufi, se ngodisitsweng sa Safex pele o etsa qeto ka poreisi ya sejothollo sa hao eo o ilo e fumana. Etsa bonnete hore o na le disampole tse seng di beilwe tekong ya boleng ba tsona pele o tsamaisa sejothollo seo e le hore o be le monyetla wa ho hlwekisa kapa ho sefa sejothollo e le hore o fumane kereiti e ntle haholo ka moo ho kgonahalang ka teng. Balemi ba se nang menyetla e metle ya ho boloka sejothollo sa bona le ho sebetsana le sona ba tshwanetse ho ba le dikamano tse ntle

le mosebedisi wa sesiu sa selehae. Molemi o tshwanetse ho tseba boemo ba kereiti ya koro ya hae nakong eo sejothollo sa hae se iswang sesiung, e leng ka ho hlwekiswa, ho sefuwa le ho ntshwa ditshila tsohle tse ho sona le ho bolokwa setorong.

Kotulo

Ha eba o ntse o tshwarahane le mosebetsi wa ho kotula, etsa hore o nke disampole tsa mongobo kgafetsa e le hore sejothollo se kotulwe nakong ya mongobo wa 15% kapa tlase ho moo. Molao wa bohlokwa tlhahisong ya koro ke ho kotula nakong eo mongobo o leng boemong bo amohelehang. Dipula tsa morao tse nang Foreisetata Botjhabela di ka nna tsa sitisa kotulo le ha nako e le e nepahetseng.

Etsa bonnete hore o ile wa hlokomela tsohle mabapi le boemo ba motjhine o kotulang ha eba ha o eso simolle ho kotula. Tiisa taba ya ditlhophiso le mokotudi wa hao hore a be malala-a-laotswe hore metjhine ya hae e tle e be polasing ya hao ntle le tikatiko hang ha koro ya hao e se e le mohatong o nepahetseng wa mongobo, mme e loketse ho helwa.

Ke taba e hlokolosi hore o une tse molemo ka ho fetisisa bakeng sa koro ya hao, haholoholo ha motho o sheba diporeisi tse tlase tsa matsatsing ana mebarakeng.

Morero wa sehla se hlahlamang

Ha sejothollo sa hao sa jwale se se se kotutswa, poreisi eo o e fumaneng, wena molemi wa koro

“*Ho tla ba molemong wa hao ho buisana ka theko e ntle le moreki kapa koporasi ya hao ha o tliša sejothollo sa hao.*”

ya lebatowa le ommeng kapa le nosetswang, o tshwanetse ho kgefutsa hanyane le ho ipotsa potso ya hore na tlhahiso ya hao ya koro e tla dumellana le merero ya hao ya sehla se hlahlamang na.

Balemi ba mabatowa a ommeng ba lakatsang ho emisa ka tlhahiso ya koro ba tshwanetse ho sheba lehlakore le leng la ditaba, e leng la ho jala soneblomo ya moraora o pakeng tsa nako tsa dijothollo tse tiwaelehileng kapa ho sebedisa masimo ka sepheo sa ho hlahisa dijo tsa mehlape. Hona ho bolela hore masimo a tla boela a sebediswa ho hlahisa dijothollo tsa lehlabula sakeleng e hlahlamang ya dijothollo. Nakong ya jwale ya diporeisi tse batlang di le tlase tsa mebaraka ya poone le dijothollo tse ding, hlahlobo le tekolo e nepahetseng ya tlhahiso masimong hammoho le hlahlobisiso e batsi ya kgonahalo ya phaello ke dintho tse tshwanetseng ho shejwa ka ihlo le ntjhotjho. Qeto ya ho tswela pele ka tlhahiso ya koro kapa ho etsa phetoho mabapi le dijothollo tse ding tsa masimo a hao ke qeto e ka etswang ka kelello le ka boikarabelo. 🍷

Tsena re di kumelwa ke molemi ya beileng meja fatshe.

Dintlha tsa puisano ya ka mehla mohaleng

Lethathamong la rona la ditaba tseo re o ngollang tsona re se re buile ka tsamaiso ya dintlha tse fapaneng tsa kgwebo ya temo. Ho ikgopotsa hanyane, hopola hore kgwebo ya temo e shebane le ho hlalaha dihlahiswa tse hlokwang ke batho. Mona o etsa phaello ka ho kopanya le ho fetola dintlha tse nne tsa tlhahiso, e leng masimo, tijelete, mosebetsi le tsamaiso hore e be dihlahiswa tse molemo tse kang dijo le/kapa tshwele.

Ntlha ya pele ho tseo re buileng ka tsona e bile hore phaello e tshwanetse ho tshwarella nako e telele. Phaello ke: **Phaello/Tahlelo = Tijelete e kenang - Tijelete e tswang.**

Tabeng ya bobedi, ho ya ka kgwebo, mang le mang ya amehang kgwebong ena, ekaba monga yona, bomanejara kapa basebetsi, seo ba se etsang kapa seoba sa se etseng, se ama phaello ya kgwebo.

Tabeng ya boraro, setshwantsho se setle (hara tse ding batho kapa dikgwebo di tshabela ho sebedisana le wena), hona ho tla ba molemong wa kgwebo ya hao.

Ho teng dintho tse mmalwa tsa bohlokwa tseo manejara a tshwanetseng ho di tseba, tse kang bokgoni ba ho buisana hantle ho hlalaha setshwantsho se setle sa kgwebo ya hao. Bonyane diperesente tse 80 tsa dihora tsa mosebetsi wa manejara ke tsa ho buisana le batho.

Ha e le mona re kene mehleng ya dielektronike, bohola ba puisano ya rona ke bo etswang ka mohala (founu) – selefoune kapa mekgwa e meng. Empa taba ya bohlokwa ke ho laola tshebediso ya mehala ena hobane tshebediso e bohlaswa, e sa hloka hang, e beha phaello ya kgwebo ya hao ka mosing. Tshenyho ha se e kaalo ka mohala o sebediswang hanngwe, empa nakong ya selemo tshenyho e ba e kgolo. Mkgwa oo o buang ka ona mohaleng o supa setshwantsho sa hao, se setle kapa se sebe, mme hona ho tla ba le tshwaetso kgwebong ya hao.

Mohala o mong le o mong o kenang kapa o tswang, ke monyetla wa ho totobatsa setshwantsho se setle sa hao. Nnete ke hore re tshwanela ho tadima mohala o mong le o mong e le boiphilelo bo ikgethileng.

O totobatsa setshwantsho se setle ha o araba mohala:

- Ka mehla araba mohala pele mohala o lla makgetlo a mahlano (a mararo a matle), kopa tshwarella ha eba o nkile nako e teletsana pele o araba.
- Araba ka mkgwa wa profeshene mehala e tswang ka ntle, mme haholoholo qoba taba ya ho sebedisa mantse a kang "hallol" – ho ya ka mkgwa wa mehala ya kgwebo, mkgwa ona ke o bohlaswa, ha se wa profeshene.
- Bososela pele o phahamisa mohala. Lentsweng la hao batho ba kgona ho "utlwa" pososelo ya hao mohaleng.
- Fumana lebitso la ya o letsetsang, mme o le sebedise kgafetsa puisanong ya lona.
- Bua ka ho otoloha le ya amohelang mohala.

- Sebedisa Lentse la hao ho bontsha thahasello le tsheseho.
- O se ke wa buela tlase kapa hodimo haholo. Bua butle le ka ho hlaka. Hona ho tla boloka nako ya ho nna ho phetaphetwa ditaba.
- Mamela ka hloko ha moletsi a ntse a bua, mme o nne o mo tiisetse hore o ntse o mo mametse.
- Tlohela dintho kaofela tseo o ntseng o tshwarahane le tsona. Tsepamisa maikutlo mohaleng.

Tse latelang di

supa setshwantsho se sebe:

- Ho nka eka mohala o kenang o a o tshwenya ho seo o se etsang, le hore o a o kgopisa le ho o tena.
- Ho kena moletsi hanong a ntse a bua.
- Ho bua le motho ho ena le letho ka hanong – o ntse o hlafuna kapa o tsuba.
- Tshebediso ya puo ya setsotsi kapa e hlohlo ntshang ditsebe.
- Ho bua le e mong ya ka thoko empa o ntse o le mohaleng.
- Ho etsa ditshepiso empa o sa di phethe – "Ke tla o letsetsa. Hosane ke tla o fa dintlha tseo o di batlang."

NAHANA KA TABA ENA: Ka kakaretso o se ke wa araba mohala kapa wa letsetsa motho moo ho tletseng batho ba bangata ba mametseng. Bonyane o ka mpa wa kgutsufatsa puisano ya lona haholo ha eba o tshwanetse ho etsa jwalo. Ke bohlaswa ho pepesa lekunutu la lona bathong ba bang.

Ho bontsha setshwantsho se setle ha o letsa mohala – laola mohala ka ho rera ditaba tsa hao hantle.

Le wena hona ho tla o bolokela nako le tsona ditjeho/ditshenyehelo.

1. Na o tseba **hantle** tseo o batlang ho bua ka tsona? Ngola lethathamo.
2. Ke **kutlwisiso efeng e nngwe** e ka bang teng molaetseng wa hao? Na o ka utlwisiswa ka phoso – ha eba ho jwalo, o ka thibela phoso ena jwang?
3. Na molaetsa wa hao o **phethahetse**, o **nepahetse**, ke o **lokelang** maemong ao o shebaneng le ona?
4. Ho kgaoha ha puisano ho ka bang teng ke hofe? Qoba dibaka tse nang le marata, tse kang workshopo moo o tla tshwanela ho phetapheta ntho e le nngwe hangata, moo o ka nnang wa utlwisiswa ka phoso. Tsena kaofela di ja nako le tijelete ya hao.

Ka hao, sebedisa mohala molemong wa hao – motho ya buang hantle hamonate kgetla la pele ha a lebelehe. Hona ho ka ba molemong wa kgwebo ya hao.

Ditaba tse na re di kumelwa ke Marius Greyling, mophehisi ho tsa Pula Imvula. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho mariusg@mcgacc.co.za.

Sibolla kobo e kwahetseng

Mohwang o setseng ka mora kotulo.

Kobo e ntle ya mobu.

Bohlokwa ba kobo e tshireletsang mobu o hlahisang bo tshwanetse ho ba ntho ya pele e ka sehloohong ka ho fetisisa ho sehwai sefe kapa sefe sa dijothollo le/kapa sa mehlape. Hore polasi ke e kgolo kapa e nyane, ha ho mobu o tshwanetseng ho dula o hlobotse nakong efe kapa efe ya selemo.

Ka nako tsohle mobu o tshwanetse ho kupetswa ke dimela tse holang kapa mohwang wa tsona, mme ka sewelo mobu o tshwanetse ho bonahala. Sena ke nnete tshebedisong efe le efe ya mobu (masimong a dijothollo, makgulong a mehlape, masi-

mong a furu le thoteng). Jwalo ka ha lettalo la rona le kupeditswe ke lettalo le ka hodimo kgahlanong le mahlasedi a bohale a letsatsi le tse ding, mobu wa rona le ona o hloka kobo e o apesang. Jwalo ka ha re boletse, kobo ena ke dimela tse holang kapa mohwang wa kotulo e fetileng.

Kobo e kupetsang mobu e tshireletsa mobu kgahlanong le ho tetekwa ke marothodi a pula a tswang hodimo hammoho le tahlehelo ya mongobo ka baka la ho moyafala ha mongobo wa ona. Ha marothodi a pula a teteka bokahodimo ba mobu, dikarolwana tsa mobu di hoholwa ke metsi. Hona ho baka kgoholeho ya mobu le ho teteana ha mobu

ho kakang lekgapetla le thata la mobu. Ka lehla-koreng le leng, ha marothodi a pula a teteka kobo ya mobu (dimela) marothodi ao a a pshatleha, a fetoha marothodi a manyane a kenellang butle-butle mobung o ka hodimo ntle le ho baka tshenyoye letho ho ona. Matlakala le mohwang wa sejothollo bokahodimong ba mobu di simolla ho hatella mahola ha a sa ntse a hola le ho fa sejothollo se ntseng se hola monyetla o motle. Hona ho bolokela molemi tjehele hobane jwale ha a sa tlameha ho fafatsa sebolayalehola kgafetsa. Ketsahalo ena e thusa hore mobu o dule o phodile le ho bopa sebaka se setle sa boaho ba diphedi tse ngata tse thusang mobu hore mohwang o setseng mobung o bole, o nontshe mobu. Nakong ya mariha mobu o apereng kobo ena o futhumetse ho feta mobu o hlobotseng.

Mobu ke sephedi se phelang, ha se feela sesebediswa se tshehedi seng semela hore se eme. Diphedi tsena di ngata, di fapane ho tloha ho dinonometane/dinohanametsana ho isa ho diphedi tsa sele e le nngwe, tseo kaofela di bopang dijo tsa mobu. Diphedi tsena tsa mobu di qala ka ho itjella tswakere ya metso ya dimela tse phelang. Ho feta moo, di itjella dimela tse shweleng, mme qetellong ebe di itjella mohwang o hodima mobu. Ha eba tsena kaofela di le siyo, diphedi tsena di ja manyolo (tse bolang) mobung. Re tshwanetse ho leka ka hohle ho tiisa hore dijo di teng tse lekaneng tse ka jewang ke diphedi tsena. Ho seng jwalo diphedi di tla ja manyolo. Ha rona re ka hlokomela hore dijo tse lekaneng di teng tse ka jewang ke diphedi tsena, hona ho tla thusa saekeleng ya menontsha e hlokwang ke dimela hore di hole.

Ka baka lena, ho bohlokwa ho tiisa hore ha re rekise mohwang wa rona ho moahisane wa molemi hobane ka ho etsa jwalo mobu o tla hloka diphedi, mme mobu o tla qetella o le kotsing. Hopola hore keketseho ya 1% ya carbon ya mobu e fa mobu matla a ho menahanya habedi bokgoni ba ho tshwara metsi, mme carbon e eketswa feela ke tsona diphedi le dimela tse ka hara mobu le hodima mobu.

Ka hoo, sibolla tsa kobo ena, mme o be le tiisetso ya ho uma molemo bophelong bo bottle, bo ntlafetseng ba mobu le ba dijothollo tsa ntle. Nnete ke yona ena!

Ditaba tsena re di kumelwa ke Ngaka Johann Strauss, Molaodi wa tsa Saense tsa Dimela, Eisenburg, Lefapha la Temo Kaapa Bophirimela. Fumana lesedi le batsi ka ho romella e-meile ho JohannStr@eisenburg.com.

Grain SA e buisana le...**Samuel Moloi**

Kgatisong ena ya Pula Imvula, Johan Kriel, Mohokahanyimmoho wa rona wa Ntshetsopele Foreisetata o buisane le Samuel Moloi, sehwei seterekeng sa Fouriesburg Provinseng ya Foreisetata. Samuel ha se feela sehwei se atlehileng empa ke mokgothaletsi ho balemi ba bangata, hape o na le tjheseho e tliswang ke lerato la hae la masimo le temo.

O sehwei hokae, mme o lema dihekthara tse kae? O sehwei sa eng?

Ke sehwei seterekeng sa Fouriesburg. Ke hirile dihekthara tse 175 tsa mobu o motle wa Hutton ho Mmasepala wa Mashaeng. Ke sehwei sa poone, dinawa tsa soya, mme ka nako e nngwe le yona koro. Ke boetse ke sehwei sa dinawa. Ha tsohle di tsamaya hantle monongwaha ke tla kgona ho hira dihekthara tse ding tse 525 ho sehwei sa kgwebo sa setereke.

Se o fang tjheseho le mafolofolo ke sefe?

Tjheseho ya ka e tliswa ke mela e mengata ya dijothollo tse ntle, tse hlwekileng, tse tala, tse makgethe. Lerato la ka la masimo le temo ke lona le mphang tjheseho. Bokgoni ba ho hlaha dijo, ho thusa ka mosebetsi ba hlohang, le ho etsa tjehele, ke tsona tse mphang mafolofolo jwalo ka molemi.

Hlalosa matla le bofokodi ba hao

Ke motho ya sebetsang ka matla. Ke na le mamello e kgolo. Ke na le tsebo, mme ke kgona ho etsa merero le maqheka. Ha ke motho ya nang le mamello e ngata, mme ka nako tse

ding ke ba le pelo e kgutshwane. Ke motho ya tshepahalang, mme batho ba se ba nnile ba nkgopisa nakong e fetileng ka ho nka monyetla ka baka la pelo e bonolo ya ka.

Kuno ya hao ya dijothollo e bile jwang ha o ne o simolla? Dikuno tse fapaneng tsa hao di jwang kajeno?

Ha ke ne ke simolla ka temo ke ne ke kotula feela ditone tse 2 hekthara ka nngwe ya poone le tone e le nngwe ya koro. Hajwale ke kotula ditone tse 6 hekthara ka nngwe, ditone tse 2 ho isa ho tse 9 hekthara ka nngwe tsa poone, mme ke se ke kotutse ditone tse 4,5 hekthara ka nngwe tsa koro.

O nahana hore tswelopele le katleho ya hao di susumelleditswe ke eng?

Kwetliso, kwetliso, kwetliso. Ka ho ba teng Dikopanong tsa Sehlopha sa Boithuto, Dithutong tsa Kwetliso le Matsatsing a Balemi a Grain SA, ke iphumanetse tsebo ka manyolo a mobu, mekgwa ya ho phethola mobu, phapantsho ya dijothollo le mekgwa wa ho hlokomela tsa ditjehele. Botataisi, ketelo ya mapolasi le tshetso eo ke e fumanang ke tsona tse nksang hore ke eme ka motlotlo jwalo ka monna.

Ho fihlela jwale o fumane kwetliso efe, mme ke efe eo o ntseng o lakatsa ho e fihlella?

Ke entse dithuto tse ngata: Selelekela Pooneng, Korong, Dinaweng tsa Soya, Tihokomelo ya Terekere le Disebedisa tsa Temo, Tokiso ya Terekere, Tokiso ya Enjine, Poone ya Bohato

bo Hodimo, Tekolo ya Mehloodi ya Temo le tse ding tse ngata. Ke sa rata ho fumana kwetliso mabapi le no-till, Dikamano tsa Batho le Tsamaiso ya Dibuka.

O ipona o le hokae nakong ya dilemo tse hlano? O batla ho fihlella eng?

Nakong ya dilemo tsa hlano nka lakatsa ho ba monga polasi. Hajwale ke ntse ke hirile masimo kaofela ao ke a sebetsang. Nka lakatsa ho ba le sebaka sa ka moo nka kgonang ho sebetsa le ho phomotsa hloho ya ka ha le phirima, ke ntse ke tseba hore mona eta ho lla sa ka, ha se ha monna e mong. Ke batla ho ba monna ya atlehileng, ya ikemetseng ka maoto a mabedi!

Keletso ya hao ke efe ho balemi ba ntseng ba thuthuha?

- Qala ka ho ba le tsebo, ya dibuka le ya matsoho. Eba le mamello, hlokomela hore lepotlapotla le ja phiri, se tate, nka dintho butlebutle, empa etsa dintho ka nepo.
- Etsa bonnete hore o na le ba o tshetsang, ba o emeng nokeng. O se ke wa ikgohomosa, wa iketsa tsebanyane, wa tshaba ho botsa dikeletso le yona thuso le ho mamela. Amohela hore ho teng batho ba tsebang ho o feta.
- Phela haufi le Mmopi wa hao, rapela! O se ke wa lebala hore 'tanki' ha o ntse o fuwa.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Johan Kriel, Mohokahanyimmoho wa Ntshetsopele wa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi. Ho tseba haholwanyane romella e-meile ho johan@grainsa.co.za.

Melemo ya sebolayalehola sa Roundup

Sesebediswa se matla (*glyphosate*) motswakong wa Roundup ke sebolayalehola se sa kgetheng, se lalang bohola ba mahola a lehlaku le sephara hammoho le majwang.

Ho bohlokwa hore balemi ba utlwisise theknoloji le tshebediso ya sebolayalehola e le hore molemi a fumane tshebetso e ntle e tswileng matsoho ya Roundup.

Ho bohlokwa ho utlwisisa hore Roundup ya lehlaku le sephara e ka sebediswa feela mefuteng e itseng ya poone le ya dinawa tsa soya tse nang le letshwao la tlhaho (*gene*) la Roundup Ready. Mefuta e tlwaelehleng ya poone le ya dinawa tsa soya, e se nang letshwao lena ke e tla bolawa ke glyphosate.

Lenaneo la taolo ya lehola

Poone e lengwa mabatoweng a fapaneng a Afrika Borwa. Ke mabatowa a fapaneng ka tlelaemete, mefuta ya mobu, pula le tse ding. Ho teteana ha dimela le mahola le tsona di fapana ho ya ka polasi le polasi. Ka baka lena, ho boima haholo ho fana la lenaneo la taolo ya lehola le ka sebediswang mabatoweng a fapaneng moo poone e jalwang ho ona. Mabatoweng a ka botjhabela moo ho teteana ha dimela le ha lehola ho phahameng nakong ya ho simolla ha sehla ho fapana haholo le mabatoweng a ka bophirimela moo ho teteana ha dimela ho leng tlase, moo mahola a kgathatsang a melang feela ha morao. Ka ha ho le teng tse ngata tse fapanang, dibolayalehola tse ding le tsona di tlamehile ho sebediswa mmoho le glyphosate hore taolo e be betere nakong ya ho jala le ya ho mela mobung.

Maamong a mang tshebediso e le nngwe ya Roundup e lekane, empa selemong sa mongobo o mongata ho hlokhala tshebediso e nngwe hape. Le ha ho le jwalo, taba ya bohlokwa ke ho laola lehola pele le feta bophahamo ba 10 cm. O se ke wa ema nako e telele haholo pele o fafatsa kgetlong la pele.

Roundup e tlamehile ho tswakwa le metsi a hlwekileng, ka ha glyphosate e sebetsana le metsi a ditshila, a seretse, e leng ho etsang hore e fokollwe ke matla a tshebetso. Ha eba metsi a hlwekileng a le siyo, lesela le bobebe le sefang le ka sebediswa ho sefa metsi pele a sebediswa.

Thibelo/manganga

Balemi ha ba sa tshwanela ho sebedisa glyphosate feela. Ka baka lena, ho bohlokwa ho sebedisa le dibolayalehola tse ding ka sepheo

Jwang ba rokgo pooneng.

Ho lekanya tshebetso ya sefafatsi.

Taolo e ntle ya lehola.

Hopola ho bala dileibole ka hloko.

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

Suite 3, Private Bag X11, Brandhof, 9324
7 Collins Street, Arboretum
Bloemfontein
▶ 08600 47246 ◀
▶ Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
▶ 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

MORALO, TLHOPHISO LE HO PRINTA

Infoworks
▶ 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu le Seqhotsa.

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Danie van den Berg
Foreisetata (Bloemfontein)
▶ 071 675 5497 ◀ danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Foreisetata (Ladybrand)
▶ 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombathi

Mpumalanga (Nelspruit)
▶ 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 013 755 4575 ◀ Nonhlanhla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)
▶ 072 736 7219 ◀ naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

KwaZulu-Natal (Vryheid)
▶ 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 034 980 1455 ◀ Sydwell Nkosi

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)
▶ 078 791 1004 ◀ ian@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Lawrence Luthango

Eastern Cape (Mthatha)
▶ 076 674 0915 ◀ lawrence@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 047 531 0619 ◀ Cwayita Mpotyi

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
▶ 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 012 816 8057 ◀ Melercia Kotze

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
▶ 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Vusi Ngesi

Eastern Cape (Maclear)
▶ 079 034 4843 ◀ vusi@grainsa.co.za
▶ Ofisi: 012 816 8070 ◀ Sally Constable

Melemo ya sebolayalehola sa Roundup

sa ho qoba manganga a lehola. Masimo afe kapa afe a ka nna a ba le dimela tse mmalwa tse ka tlising thibelo kgahlanong le glyphosate le dibolayalehola tse ding. Dimela tsena tse manganga tse tlising thibelo hamorao ke tsona tse ka hlahellang masimong ha eba ho sa ikamahangwe le dikgothaletso tse ngotsweng dileboleng, kapa ha eba balemi ba sa sebedise matla a nepahetseng a glyphosate. Ho se tso-telle dikgothaletso kapa ho sebedisa mothamo o monyane ho feta o boletsweng, mahola a tla ba le thibelo/kganyetso.

Ha eba ho sebediswa mothamo o phahameng ho feta tekano, kगतello ya kgetho e tla ba teng, mme dimela tse tla sala di tla boela di ithahisa hape le ho ikeketsa.

Hopola hore lehola le manganga ho laolwa ke lona le laolang hore mothamo e be o jwang.

Masimong ao jwang e leng qaka, glyphosate e ka fafatswa ka mothamo wa 6 litres/ha qalong ya sehla ha jwang bo qala ho hola ka potlako. Balemi ba ka nna ba fafatsa mkggetlo a mararo twantshong ya jwang moo ho sebediswang poone ya Round-up Ready, empa kgothaletso ya mothamo wa ho fafatsa 1,7 litre ha e a lokela ho fetwa.

Dihlahiswa tsa boemo bo tlase

Matsatsing a kajeno dikhamphane tse ngata tse fapaneng di hlahisa glyphosate eo hakaalo e seng ya boleng bo nepahetseng kapa eo bongata ba motswalo o sebediswang e leng bo sa nepahalang. Balemi le bona ba sa ntse ba le lifefing la hore glyphosate e sebediswa jwang.

- Roundup 360 g/litre – 6 dihora ho fihlela pula e sa kene. (Ha e kgothalletswe poone le dinawa tsa soya).
- Roundup Turbo 450 g/litre – 2 dihora ho fihlela pula e sa kene (E kgothalletswe poone le dinawa tsa soya).
- Roundup Powermax 540 g/litre – 1 hora ho fihlela pula e sa kene. (E kgothalletswe poone le dinawa tsa soya ka 1,7 litre/ha).

Le hoja Roundup 360 e sa kgothalletswe poone le dinawa tsa soya, ka nako e nngwe e a sebediswa, empa le teng formula e latelang e tlamehile ho sebediswa:

$$1,7 \text{ litre} \times \frac{540 \text{ g/litre}}{360 \text{ g/litre}} = 2,55 \text{ litre/ha}$$

Ha eba ho sebediswa Roundup 450 g/litre:

$$1,7 \text{ litre} \times \frac{540 \text{ g/litre}}{450 \text{ g/litre}} = 2,04 \text{ litre/ha}$$

Ho tlamehile ho hlokomelwa hore ka mora mohato wa 8 wa lehlaku pooneng, glyphosate e tlamehile ho fafatswa tlase semeleng, eseng meleng, ka ha hona ho ka baka tshenyho.

Ho bohlokwa hore molemi a tsebe hore a ka fumana thuso ho moemedi wa selehale wa tsa dikhemikhale, le hore hona ho ka mo tshireletsa mathateng a mangata le a tjehele hobane ho botsa ha se ho ja sa motho.

Ditaba tsena re di kumelwa ke Jurie Mentz, mohokahanyimmoho wa Provense, Vryheid, KwaZulu-Natal. Ho fumana lesedi le batsi romella e-meile ho jurie@grainsa.co.za.

Pula Imvula's Quote of the Month

"The future depends on what we do in the present."

~ Mahatma Gandhi